

Õiguskantsleri 2023.-2024. aasta tegevuse ülevaade

Haridus

„Kes on hea ühiskonnaliige, kes hea inimene?“ küsis õiguskantsler 2023. aasta sügisel Rocca al Mare Koolis korraldatud hariduskonverentsil „Igaüks meist loeb“. Last ja noort toetavad iseseisvaks kasvamisel nii pere, õpetaja, lasteaed, kool kui ka vallad-linnad, riik ja ühiskond tervikuna. Iga laps on hindamatu väärtus, meie kõikide hool on aidata tal kasvada heaks inimeseks, luua Eesti tulevikku (vt Sirbis avaldatud [intervjuud õiguskantsleriga](#)).

Vanemal on õigus valida lapsele kool olemasoleva haridussüsteemi piires. Samas ei ole lastel ega vanematel õigust nõuda sellistest ümberkorraldustest hoidumist, mis on avalikes ja kogukonna huvides vajalikud ega ole üksikisikutele ülemäära koormavad. Sõltumata elukohast, vanematest ja kodukeelest on kõigil lastel õigus võimetekohasele haridusele, tões [õiguskantsler haridusvõrgu arengukonverentsil „HaridusLood“](#) 2023. aasta novembris. Koole ei peaks jaotama headeks ega halbadeks. Kõik koolid peaksid toetama õpihimu ja heaks inimeseks kujunemist. Kool on ju ka ettevalmistus täiskasvanueluks: kohanemiseks ja pingutuseks, endast erineva rahulikuks lahkeks mõistmiseks, väarikaks kodanikuks olemiseks.

Riigi ning linnade ja valdade ülesanne on korraldada koolielu mõistuspäraselt. Kui linn või vald tunneb, et need ülesanded käivad üle jõu, on tal õigus ja kohustus minna riigi vastu kohtusse. Lastel ja noortel on õigus saada haridust. Omavalitsusüksus ei või talle seadusega pandud ülesandeid jätta perede kanda.

Selleks et saada oma lapsele lasteaiakohta, peavad vanemad tihti abi otsima kohtust. Põhjus on selles, et mitmed linnad ja vallad pole loonud piisavalt lasteaiakohti. Vanemate ja laste õiguste rikkumine on sedavõrd terav probleem, et kohtunikud on seda käsitlenud ka oma taskuringhäälingus [Kohtulood](#) (vt „Mida peab teadma lasteaiakoha taotlemisest või koolitranspordist?“). Tallinna Halduskohtu kohtunikud arutasid seda küsimust taskuringhäälingus õiguskantsleri nõunikuga.

Lähiaastate üks suurimaid eesmärke hariduses on eestikeelsele õppele üleminek. Koostöömiva ühiskonna ühtsus sõltub ka sellest, kuidas teineteisest aru saadakse. Eestis on selleks ühtsuse aluseks eesti keel, mille saab kõige paremini selgeks lasteaias ja koolis.

Alusharidus

Valla- või linnavalitsus peab andma lasteaiakoha kõigile pooleteise- kuni seitsmeaastastele lastele, kelle vanemad seda taotlevad. Tunnustust väärivad need linnad ja vallad, kes suudavad tagada kõigile lastele lasteaiakohad, rajades selleks uusi lasteaedu, avades lisarühmi, kaasates eralasteaedu või tehes koostööd naaberlinna või -vallaga.

Mitmed vallad ja linnad toetavad vanemaid eralasteaia kohatasu maksmisel. Niisuguse vabatahtliku toetuse andmisel on vallal või linnal õigus otsustada, mis tingimustel seda tehakse. [Õiguskantsler leidis](#), et vald võib kehtestada korra, mille kohaselt ei toetata eralasteaias või lastehoius käiva lapse vanemaid juhul, kui laps on saanud jooksva õppeaasta 1. oktoobriks vähemalt kolmeaastaseks ja pere on loobunud pakutud kohast munitsipaallasteaias. Kui lapsel tuleks seetõttu minna teise lasteaeda, peab ta uue keskkonnaga harjuma ja see võib võtta aega. See ei pruugi alati siiski kahjustada lapse heaolu. Konkreetsel juhul andis vallavolikogu vallavalitsusele võimaluse kaaluda, kas toetuse maksmine võiks olla erandjuhul põhjendatud.

Kui lapse koduvald või -linn on enda ülesande täitnud, kuid vanem on lapsele valinud teise valla või linna pidamisel oleva lasteaia, tuleb lapse koduvallal või -linnal seaduse kohaselt osaleda selle lasteaiakoha kulude katmises. Teise linna või valla lasteaia kulude katmine on olemuslikult riikliku ülesande täitmine, mille kulud tuleb katta riigieelarvest (vt [õiguskantsleri seisukohta](#) „Eralasteaia toetuse maksmise lõpetamine“). Kuna praegu ükski õigusnorm otseselt seesuguse riikliku ülesande täitmisega seotud kulude katmist riigieelarvest ette ei näe, saab omavalitsusüksus nõuda tehtud kulutuste katmist Haridus- ja Teadusministeeriumilt. Kui ministeerium sellest keeldub, võib vald või linn pöörduda kulude katmise nõudega halduskohtusse.

Linnad ja vallad ei või kehtestada lasteaiakoha saamisele lisapiiranguid. [Riigikohtu hinnangul](#) on põhiseadusega vastuolus, kui vald või linn seab lasteaiakoha andmise tingimuseks vabade kohtade olemasolu. Kohus põhjendas, et seetõttu võivad lasteaiakohata jääda need lapsed, kellel on sellele seaduslik õigus. [Õiguskantsler leidis](#), et omavalitsusüksusel tuleb sellised piirangud kehtetuks tunnistada. Linnad ja vallad peaksid tunnistama kehtetuks ka näilised

piirangud, mis võivad lapsevanemat eksitada ja jätta mulje, et lasteaiakoha võib andmata jätta või selle andmise edasi lükata. Õiguskantsler soovitas Haridus- ja Teadusministeeriumil otsida veel võimalusi, kuidas saaks omavalitsusüksusi aidata lasteaiakohtade vajaduse prognoosimisel ja kohtade tagamisel.

Pere ei pea tingimata saama lapsele kohta selles lasteaias, mida vanem kõige sobivamaks peab või mis asub kodule kõige lähemal. Linna- ja vallavalitsus on oma kohustuse täitnud, kui ta annab perele lasteaiakoha teeninduspiirkonna lasteaias. Siiski on kohtud leidnud, et valla ja või linna kohustust ei saa lugeda täidetuks, kui perele pakutakse kohta lasteaias, mis ei ole talle kättesaadav ehk asub pere elukohast ebamõistlikult kaugel, nii et lapse lasteaeda viimiseks peaks pere tegema märkimisväärseid kulutusi (vt [Tallinna Ringkonnakohtu otsust asjas nr 3-21-336](#)). Kui lapsevanema hinnangul pole lasteaiakoht kättesaadav, võib vanem anda sellest omavalitsusorganile teada ja taotleda uut lasteaiakohta. Kui omavalitsusüksus probleemi ei lahenda, on vanemal õigus pöörduda enda ja oma lapse õiguste kaitseks kohtusse.

Lasteaia nõuetekohase ülalpidamise eest vastutab kohalik omavalitsus. Näiteks otsustab valla- või linnavalitsus lasteaia lahtiolekuaja, lähtudes hoolekogu ettepanekust. Valla- või linnavalitsusel tuleb arvestada laste ja perede huve ning hoolekogu ettepanekut sisuliselt kaaluda (vt [seisukohta](#) „Lasteaia lahtiolekuaja muutmine“). Hoolekogu arvamus aitab omavalitsusorganil paremini mõista, mis lasteaias igapäevaselt toimub. Samas ei pea valla- või linnavalitsus hoolekogu ettepanekuga nõustuma. Kui selline korraldus lapsevanemale ei meeldi, saab ta pöörduda kohtusse.

Seaduse järgi on lapsel õigus saada lasteaias abi logopeedilt, eripedagoogilt või mõnelt muult tugiteenuse osutajalt. Lapse arengut jälgivad ja hindavad lasteaiaõpetajad. Lapse kõneravi vajadust hindab logopeed. Erinevalt logopeedist ei ole pedagoogidel (sh eripedagoogidel) kõneravi osutamise ettevalmistust. [Õiguskantsleri soovitusel](#) korraldas vald lastele logopeedilise hindamise ja kõneravi.

Lapsel on õigus saada lasteaias kõneravi tasuta. Lasteaia pidaja ei saa loobuda lapsele logopeedi abi pakkumast selle tõttu, et lasteaias ei ole logopeedi. Kui kohalik omavalitsus jätab oma ülesande täitmata ehk logopeedi abi korraldamata, tuleb tal hüvitada lapsevanemale logopeedi vastuvõtu teatud kulutused. Mõnikord ei suuda omavalitsused neid põhimõtteid järgida. Näiteks ühel juhul hakkas vald pakkuma lastele lasteaias logopeedilist abi alles pärast [õiguskantsleri sekkumist](#). Ühtlasi hüvitati lapsevanemale logopeedi vastuvõtu kulud, mida vanem pidi kandma selle tõttu, et lapsed ei saanud

logopeedi vastuvõtul käia lasteaias.

Kui Rajaleidja on kindlaks teinud, et laps vajab sobitusrühma ning kui lapsevanem on selle kohta taotluse esitanud, tuleb lasteaia pidajal see võimalus luua. Rajaleidja soovitus ei saa eirata ega tõlgendada nõnda, et selle soovitus täitmine on vabatahtlik. Samuti ei vabasta lasteaia pidajat sobitusrühma moodustamisest põhjendus, et seda on keeruline teha.

[Õiguskantsler soovitas](#) anda lapsele võimaluse käia lasteaia sobitusrühmas.

Üldharidus

Lapsel on õigus käia elukohajärgses koolis. Selle kooli määrab lapsele linna- või vallavalitsus, arvestades esmajärjekorras lapse elukoha lähedust koolile ning seda, kas konkreetses koolis õpib ka teisi sama pere lapsi. Võimaluse korral võetakse arvesse ka vanemate teisi soove. Lapsele kooli määrates on omavalitsusüksusel lubatud arvestada ka muid asjaolusid, kui tingimustele vastavaid lapsi on rohkem kui koolis kohti ([Riigikohtu otsus asjas nr 3-4-1-16-16, p 21](#)).

Kui vanem leiab, et valla- või linnavalitsus on tema lapsele elukohajärgse kooli määramisel rikkunud lapse õigusi, on tal kõige otstarbekam lapse õigusi kaitsta kohtu kaudu. Kohus saab hinnata, kas vallavalitsus on lapsele elukohajärgse kooli määranud õiguspäraselt, samuti saab ta kohustada vallavalitsust tegema uut otsust ([Tallinna Ringkonnakohtu otsus asjas nr 3-20-926, punktid 21 ja 24](#)). Kõiki olulisi asjaolusid tuleb arvestada kogumis.

Õiguskantsler on saanud mitmeid avaldusi lapsevanematelt, kes ei ole rahul sellega, kuidas nende koduvald on korraldanud lapse koolimineku. Kuigi valdadel ja linnadel on avarad võimalused otsustada, kuidas koolitransporti korraldada, peavad nad eeskätt arvestama lapse huve, koolitransport peab olema lapsele ka kättesaadav.

Omavalitsusüksus ei saa jätta koolitranspordi korraldamist perede õlule. Kui selgub, et laps mingil põhjusel koolibussiga sõita ei saa, tuleb vallal leida mõni muu lahendus, et laps jõuaks kooli õigeaks ajaks ja turvaliselt (vt [õiguskantsleri seisukohta](#) „Koolitranspordi korraldamine“). Koolitee peab olema lapsele ohutu ja jõukohane ning koolipäeva ja bussi ootamise aeg mõistliku pikkusega. Omavalitsusüksus saab kehtestada koolitee korraldamise tingimused, mille alusel on tal võimalik hinnata, kuidas konkreetsele õpilasele koolitranspordi korraldus sobib.

Kool ühtaegu harib ja kasvatab. Õpikeskkond peab olema õpilastele eakohane, turvaline ja arendav. Õpilast tuleb toetada, kui tal koolis kõik ei laabu, ning seda saab teha üksnes pere ja

kooli mõistvas koostöös. Vanema mure lapse pärast on mõistetav, kuid kool ei pea siiski nõustuma kõigi vanema ettepanekutega. Kui kooli ja vanema vahel kaob usaldus, võivad osapooled abi paluda Sotsiaalkindlustusametilt või Rajaleidjalt. Sotsiaalkindlustusametil on võimalik sellises olukorras rakendada taastava õiguse programmi.

Kui õpilane rikub kooli kodukorda, on koolil õigus ja kohustus selgitada välja kõik juhtumi asjaolud, kuid selline tegevus ei tohi mõjuda karistusena ega alandada õpilase inimväärikust. Õpilase seisukoha väljaselgitamiseks võiks kool temaga eakohaselt vestelda, selmet nõuda kirjalikku selgitust (vt [seisukohta](#) „Õpilaselt selgituste võtmine“). Seadus kirjaliku selgituse küsimist siiski ei keela.

Õpilase suhtes võib rakendada mõjutusmeetmeid, selleks et tagada kooli kodukorra täitmine ning luua vastastikku lugupidav ja turvaline õpikeskkond. Õpilasele tehtav kirjalik noomitus peab olema nii sisult kui ka vormilt seadusega kooskõlas (vt [seisukohta](#) „Noomituse tegemise õiguspärasus“).

Last mõjutavaid otsuseid kavandades on vaja välja selgitada lapse huvid ning lähtuda otsuse tegemisel nendest kui esmatähtsast kaalutlusest (vt [seisukohta](#) „Ajutine õppes osalemise keeld“). Õppes osalemise keelamisest tulemuslikum võib olla see, kui õpilasele pakutakse tugispetsialisti abi ja talle koostatakse käitumise tugikava. Õpilase käitumist saab arutada ka tema vanemaga ning konfliktis olukorras saab osapooli lepitada, et oleks võimalik saavutada kokkulepe, kuidas edasi toimitakse.

Koolist väljaarvamist ei saa kool otsustada kergekäeliselt. Õpilasele tuleb enne väljaarvamise otsuse tegemist kõigepealt tuge pakkuda. Kui gümnaasiumiõpilane vaatamata asjakohastele tugi- ja mõjutusmeetmete rakendamisele jätkab kooli kodukorra rikkumist, tuleb ta seaduse kohaselt koolist välja arvata. Kuna koolist väljaarvamine piirab põhiõigust haridusele ning võib mõjutada oluliselt noore edasist elukäiku, ei saa koolist väljaarvamise põhjuseks olla igasugune korduv kodukorra rikkumine (nt tundi hilinemine, vahetusjalanõude puudumine vms), vaid sellised rikkumised, mille puhul saab öelda, et haridusele juurdepääsu piiramiseks on kaalukad põhjused ja see on konkreetsel juhul õigustatud. Gümnaasiumist väljaarvamise otsus tuleb teha kirjalikult ja selles tuleb esitada ka põhjendused. Otsuses antakse teada ka otsuse vaidlustamise võimalused (vt [seisukohta](#) „Õpilase koolist väljaarvamine“).

Õpetaja sekkumine õpilaste omavahelisse suhtlusesse on põhjendatud, kui kedagi solvatakse, ollakse ülemäära valjuhäälsed või tekitatakse teistes ebamugavustunnet selle pärast, et nad ei saa võõra keele tõttu oma kaaslaste jutust aru. Vabal ajal on õpilastel siiski õigus suhelda

keeles, milles nad suhelda soovivad (vt [seisukohta](#) „Õpilaste omavaheline suhtluskeel“). Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus ning emakeel on osa inimese rahvuslikust identiteedist. Igaühel on õigus ka keelelisele vabale eneseteostusele ja eraelu puutumatussele.

Kooli päevakavas tuleb ette näha piisavalt aega ka puhkamiseks ja söömiseks (vt [seisukohta](#) „Õppetöö korraldamine“). Õpilased ei tohiks koolis ära väsida, koormus peab olema jaotatud ühtlaselt. Igale õppetunnile peab järgnema vähemalt kümne minuti pikkune vahetund. Söömiseks peab olema õpilastel aega vähemalt 15 minutit. Kuigi mõnel juhul on kool leidnud, et õpilased ja õpetajad võiksid vaheaja pikkuse omavahel ise kokku leppida, ei asenda selline kokkulepe kooli päevakava ega kooli kodukorras kehtestatud.

Kool ei või gümnaasiumiõpilaselt nõuda õppe- või vahetunni ajal koolimajast väljumiseks tõendi esitamist. Seetõttu [leidis õiguskantsler](#) üht kaebust lahendades, et koolist lahkumist põhjendava tõendi esitamise nõue piirab liikumisvabadust, kuid gümnaasiumiõpilaste liikumisvabadust piirata ei tohi. Küll aga võib turvalisuse ja järelevalve eesmärgil piirata põhikooliõpilaste lahkumist koolimajast ja kooli territooriumilt. Kool tohib siiski vajaduse korral kontrollida õpilaste (sealhulgas gümnaasiumiõpilaste) koolimajja sisenemist ja sealt lahkumist, näiteks paludes neil esitada õpilaspileti.

Seadus ütleb, et kool ei tohi keelata puudumist, kui õpilane soovib õppetöö ajal reisile minna, võistlustel või spordilaagris osaleda vms. Küll aga on koolil alati õigus hinnata, kas õpilase puudumine on põhjendatud või mitte. Õpilasel on õigus ja kohustus õppida, mistõttu võib ta koolist puududa üksnes mõjuval põhjusel. Seaduse kohaselt piisab sellest, kui vanem teavitab kooli õpilase puudumisest ja selle põhjusest puudumise esimesel päeval. Niisiis ei pea vanem puudumiseks koolilt eelnevalt luba taotlema (vt [seisukohta](#) „Õppest puudumisest teavitamine“). Kui laps puudub õppest vanema otsusel, kuid kooli hinnangul ei ole lapsevanem käitunud õigesti, on koolil võimalik sellist olukorda arutada õpilase ja vanemaga näiteks arenguestlusel.

Iga laps peab saama omandada hariduse parimal võimalikul võimete kohasel viisil ning õpetajatel tuleb luua hea õhkkond õppimiseks. See tähendab ka, et õpilast peab õppimisel toetama eeskätt kool, seda kohustust ei saa jätta lapsevanemate õlule. Õpilast võib aidata näiteks koolipsühholoog või mõni teine tugispetsialist. Õpetajal peavad olema elementaarsed oskused hariduslike erivajadustega õpilaste õpetamiseks (vt õiguskantsleri [seisukohta](#)). Selle eest, et koolis töötaval õpetajal on vastavad oskused olemas, vastutab kooli juht. Lisaks tuleb koolil tagada, et vajadusel on kättesaadav ka eripedagoog, kes muu hulgas juhendab õpetajat hariduslike erivajadustega laste õpetamisel.

Koolil tuleb vajaduse korral pakkuda õpilasele individuaalset juhendamist, tugispetsialisti abi ning ka õpiabitunde rühma kaupa. Kui Rajaleidja soovib suunata lapse tervislikel põhjustel koduõppele või individuaalõppele, peab kool seda soovitus arvestama.

Rajaleidja soovitus on koolile kohustuslik, kui selle kohta on kirjaliku nõusoleku andnud ka lapsevanem. Üht avaldust lahendades [leidis õiguskantsler](#), et kool rikkus lapse õigusi, kuna ei võimaldanud tal 2023/2024. õppeaastal õppida kuni 12 õpilasega eriklassis, nagu Rajaleidja soovitas. Lubamatu on lasta tekkida olukorral, kus laps ei saa õppida võimete kohaselt ning talle ei pakuta koolis vajalikku tuge. Konkreetsel juhul soostus kool korraldama lapsele uuest õppeaastast õppe Rajaleidja soovitusel kohaselt, kuid see ei tee olematuks kahju, mida võidi põhjustada sellega, et lõppenud õppeaastal lapsele sobivat tuge ei pakutud.

Vahel tuleb laps üle viia väiksema õpilaste arvuga klassi. Enne sellise tugimeetme rakendamist tuleb koolil õpilane ära kuulata ja talle põhjendada, miks ta uude klassi üle viiakse (vt [seisukohta](#) „Teise klassi üleviimine“). Kui lapsel tekivad uues klassis kohanemiskasutused, tuleb koolil sellest teada saades välja selgitada probleemide põhjused. Lapse õpitee hõlbustamiseks peaks kaaluma kõiki võimalikke meetmeid. Enne otsuse tegemist kuulatakse ära ka õpilane ja tema vanem.

Vallal ja linnal kui kooli pidajal ning vallaelanikele sotsiaalteenuste korraldajal on võimalik korraldada lapsele vajalik abi kas sotsiaal- või haridussüsteemi või mõlema kaudu.

[Õiguskantsler leidis](#) üht kaebust lahendades, et vald ei toiminud õigesti, kui otsustas jätta lapse tugiisikuta. Asi oli selles, et vallavalitsus oli varasema kahe ja poole aasta vältel taganud lapsele tugiisiku ning lapse abivajadus ei olnud muutunud ka selle õppeaasta kestel. Kuigi vallavalitsus oli asunud seisukohale, et edaspidi peaks lapsele abi andma kool, mitte valla sotsiaalamet, oleks vallal tulnud abi andmist jätkata senikaua, kui kool oli valmis selle ülesande täielikult üle võtma.

Lapse arengut ja toimetulekut koolis jälgivad õpetajad, kelle hinnangu alusel saab õpet kohandada vastavalt lapse individuaalsetele vajadustele ja võimetele. Näiteks on võimalik rakendada kooli korraldatud juhendatud õpet, mille käigus õpetaja õpilast vahetult toetab. Teadmiste ja oskuste kontroll peab mõõtma õppekavaga kehtestatud oskuste ja teadmiste taset ning andma hindelisel kujul õpilasele tagasisidet. Hinde põhjal saab ka otsustada, kas õpilane võib vajada õppimisel tuge. Samuti võib hinne, sealhulgas järeltöö eest pandud hinne, mõjutada kokkuvõtvat hinnet ja ka lapse edasist haridusteed.

Pärast pikemat puudumist võib laps vajada õppimisel rohkem tuge. Puudumine võib küll põhjustada õppetöös mahajäämist, kuid tunnist puudumise alusel ei saa järeldada, et õpilase teadmised ja oskused on ebapiisavad. Õiguskantsler [leidis](#), et tunnist puudumise eest ei ole õige hinnata lapse teadmisi hindegaga „1“. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi, mitte tunnist puudumist. Hinne „1“ tähendab, et konkreetsetes õppeaines on õpilase teadmised ebapiisavad.

Õpilasel on õigus tegemata jäänud või negatiivsele hindele tehtud tööd järele vastata. Kui õpilane järele vastama ei lähe, võib õpetaja panna talle negatiivse hinde, sest õpilane ei ole andnud võimalust enda teadmisi ja oskusi hinnata. Koolil tuleb järelevastamise tähtaega kehtestades arvestada siiski näiteks ka seda, et kui õpilane on pikalt puudunud, tuleb tal järele vastata mitmes õppeaines korraga. See võib õpilasele üle jõu käia, kuna tal tuleb kõik puudumise tõttu tegemata jäänud tööd teha järele lühikese aja jooksul ning samal ajal õppida koos teistega ka uusi teemasid. Eesmärk on, et õpilane omandaks materjali nii hästi kui võimalik ega jääks oma teadmiste ja oskuste poolest teistest maha.

Õpilase teadmisi hinnatakse hindamiskaala järgi, mis on riikliku õppekava kohaselt nii esmase töö kui ka järeltöö hindamise aluseks. Peab olema objektiivselt mõistetav, millisel tasemel on õpilase teadmised ja oskused õppekava nõudeid arvestades. Seega ei ole alust järeltöö teinud õpilase hinnet alandada (vt õiguskantsleri [seisukohta](#)). Õigeks ei saa pidada ka

seda, kui õpilase järeltöö hinnet alusetult tõstetakse. Selline kaalutus on õpetaja subjektiivne otsus, mis ei pruugi sel viisil aga anda objektiivset tagasisidet õpilase teadmistest ja oskustest. Õpetaja võib riiklikust õppekavast erinevat hindamisskaalat kasutada vaid juhul, kui töö on õppekavas kehtestatud hindamisskaalaga võrreldes lihtsam või keerulisem. Järeltööga mõõdetakse neidsamu õpitulemusi, mida mõõdetakse esmase tööga.

Õiguskantslerilt on korduvalt küsitud, mitu kontrolltööd tohib nädalas ühele klassile teha. Õppenädalas tohib teha kuni kolm kontrolltööd ning kontrolltöö all mõistetakse õppeveerandi või kursuse õpitulemuste omandamist kontrollivat kirjalikku tööd. Kui kooli veebikeskkonnas on võimalik teha märge kavandatava kontrolltöö kohta, tuleb õpetajatel see märge teha, sest märke tegemata jätmine võib põhjustada asjatut pinget. Mida selgemalt kontrolltöid kavandatakse, seda parem on koolil hinnata õpilaste õppetöö koormust. Õpetajatel tuleb õppetöö korraldada nii, et see õpilasi õppimisel toetaks.

Eestikeelsele õppele üleminek

Venekeelse õppega koolide üleviimine eestikeelsele õppele on vanemad pannud muretsema, et klassidesse võib asuda korraga õppima liiga palju muukeelseid lapsi. Mures on nii eesti rahvusest kui ka muukeelsete laste vanemad, kelle lapsed on seni õppinud vene keeles.

[Õiguskantsler on öelnud](#), et kui venekeelne laps vajab eesti keeles õppimisel lisatuge, ei tähenda see, et eesti emakeelega õpilase võib jätta juhendamata ja toetamata.

Muukeelsetele õpilastele võib eestikeelne õpe olla ajuti keeruline. Juhendatud ja toetatud õppe laabumine sõltub koolitöötajate teadmistest, oskustest ja hoiakutest. Oluline on, et koolikeskkond tervikuna toetaks eestikeelset õpet, innustaks noori õppima eesti keelt ning tundma huvi Eesti kultuuri, ajaloo ja päevasündmuste vastu. Eestis elades on vaja osata eesti keelt.

[Eestikeelsele õppele üleminek](#) on põhiseadusega kooskõlas. Põhiseadusest ei tulene õigust nõuda riigilt põhiharidust mõnes muus keeles (vt [Riigikohtu määrust asjas nr 3-23-2480](#); [õiguskantsleri arvamust Riigikohtule „Õppekeel avalik-õiguslikus põhikoolis“](#)). Põhiseaduse kohaselt on Eesti riigikeel eesti keel ja lastel on õigus eestikeelsele tasuta põhiharidusele. Ka Eestile siduvast rahvusvahelisest õigusest ei tulene, et lapsele või noorele peab olema tagatud tasuta põhiharidus tema emakeeles, mis ei ole riigikeel.

Eesti keelt mitterääkivatel puuetega lastel ja noortel on õigus saada haridus, mis toetab nende eestikeelses keskkonnas hakkamasaamist ja teistega võrdset ühiskonnaelus osalemist.

Seega on eestikeelsele õppele üleminek ka puuetega laste ja noorte huvides (vt [Õiguskantsleri seisukohta](#) „Eestikeelsele õppele üleminek“).

Õppe korraldamisel tuleb arvestada tuge vajava õpilase võimetega. Valdav osa haridusliku erivajadusega lastest suudab õppida ka muus keeles kui oma emakeeles, kui neid õigesti toetada. Vaja on kasutada lapse arengule vastavat õpetamise metoodikat ning teha õppes suuremaid kohandusi. Seadusega on arvesse võetud ka nende laste ja noorte huve, kes oma puude tõttu ei ole võimelised eesti keeles õppima.

E-katseksami ja lõpueksamite korraldamine

Aprillikuu korraldati põhikoolilõpetajatele eesti keele e-katseksam. Seejuures anti õpilastele võimalus kasutada abimaterjalina Eesti Keele Instituudi keeleportaali Sõnaveeb ühendsõnastikku, aga mitte õigekeelsussõnaraamatut ÕS.

[Õiguskantsler tuletas oma kirjas](#) Haridus- ja Noorteametile meelde, et kirjakeele normi alus on uusim õigekeelsussõnaraamat. Eesti keele õppeaines tehtavates kirjalikes töodes tuleb järgida õigekirjareegleid ja õpetaja peab õpilase töid hindama eesti kirjakeele normi alusel.

Õiguskantsler leidis, et kui õpilastele soovitakse põhikooli eesti keele lõpueksamil pakkuda abimaterjali, peab see olema uusim õigekeelsussõnaraamat või selle veebiversioon. Eksami abimaterjal peab olema õpilasele üheselt mõistetav.

Haridus- ja Teadusministeeriumi kinnitusele soovitakse õpilastele anda e-eksamil ligipääs siiski ainult õigekeelsussõnaraamatule.

Eksamitöö võidakse teha kirjalikult paberil või testide andmekogus elektrooniliselt või suuliselt. Seda otsustab haridus- ja teadusminister õppeaine kaupa järgneva õppeaasta kohta hiljemalt 25. maiks. Kui minister kehtestab nende ainete eksamite kirjaliku osa elektroonilise vormi, peavad põhikoolilõpetajad saama elektrooniliseks eksamiks valmistuda.

Arvutioskus on ajaga muutunud üha hädatarvilikumaks ning seda tuleb koolidel õppetööd korraldades arvestada. Kooli ülesanne on anda kõigile õpilastele võimalus õppida arvutit hästi kasutama, et nad oskaksid arvutis teha ka õppeülesandeid. Arvuti kasutamise oskus on üks üldpädevus, mille omandamist tuleb toetada, et õpilane oskaks teha õppetöö tõhusamaks.

[Õiguskantsler leidis](#), et kuigi informaatika õppekava läbinud õpilastel võivad olla paremad arvutioskused, ei anna see abstraktselt hinnates eksami sooritajale mingit eelist. Oluline on, et kõik õpilased saaksid enne eksamit tutvuda nii eksami ülesehituse kui ka eksami vormiga.

Eksami ülesehitus ega vorm ei tohi tulla eksamil õpilasele üllatusena.

Ühe ja sama haridustasemega õpilastele peavad olema kehtestatud võrdsed kooli lõpetamise tingimused, sealhulgas ühesugused erandid. Põhikooli lõpetamisele võib kehtestada teistsugused tingimused, kui kehtivad gümnaasiumi lõpetamisel (vt [seisukohta](#) „Põhikooli lõpetamise tingimused“). Gümnaasiumi lõpetamisel on võimalik võõrkeele riigieksam asendada rahvusvaheliselt tunnustatud eksamiga, kuid põhikooli lõpetamisel sellist võimalust ette nähtud ei ole.

Kuna gümnaasiumi lõpetamisel on peetud võimalikuks võõrkeeleksam asendada rahvusvaheliselt tunnustatud eksamiga, võib pidada asjakohaseks kehtestada samasugune võimalus ka põhikoolilõpetajatele. Õiguskantsler edastas selle seisukoha ka Haridus- ja Teadusministeeriumile, kes koostab üldhariduse korraldust puudutavate õigusaktide eelnõusid.

Kutseharidus

Praktikaaja kindlaksmääramine

Iga õpilane peab osalema õppetöös, mistõttu ta peab teadma, mis ajavahemikul toimub õppetöö ja praktika ning millal on tal õigus õppetööst puhata ehk millal on vaheaeg. Õpilasel on õigus puhkusele vastavalt koolis kinnitatud kavale. Niisuguse kava puudumine tähendaks, et õpilane peab olema pidevalt valmis õppetöös osalema.

[Õiguskantsler leidis](#), et kuna kool teatas õpilastele praktikast hilinemisega ning jättis vaheaja ajavahemiku kehtestamata, ei arvestanud kool seda, et õpilastel on õigus õppetööst puhata. Nii pidi kutseõppeasutuse õpilane olema praktilisel ajal, kui kool ei olnud õppetööd kavandanud.

Mõistagi ei ole välistatud, et koolil tuleb õppetöö ajakava õppeaasta jooksul muuta, kuid need muudatused peavad olema põhjendatud ja piisavalt ettenähtavad.

Õpilaspileti korduv väljaandmine

Haridus- ja Teadusminister nõustus õiguskantsleriga ning tunnistas 8. jaanuaril 2023 kehtetuks määruse sätte, mille kohaselt võis kutseõppeasutus nõuda õpilaselt õpilaspileti korduval väljaandmisel tekkivate kulude hüvitamist, kui õpilaspilet on rikutud, hävinud, kadunud või varastatud.

Seaduse kohaselt tuleb ministril kehtestada õpilaspileti väljaandmise kord, kuid selle eest tasu võtmist seadus ei reguleeri. Seadus ei anna ka haridus- ja teadusministrile volitust seda reguleerida.

Kutseõppeasutuses õppival õpilasel on õigus saada õpilaspilet, et tal oleks võimalik tõendada õpilaseks olemist. Määrus tuleb kehtestada seaduse alusel.

Kutseõppeasutusest väljaarvamine

Kuni 6. maini 2024 ei reguleerinud seadus õpilase kutseõppeasutusest väljaarvamise tingimusi. Haridus- ja teadusministri määruse kohaselt tuli kutseõppeasutus esimese aasta õpilane koolist välja arvata, kui õpilane ei ole mõjuva põhjusega asunud õppetööle kahe nädala jooksul pärast õppetöö algust. Õiguskantsleril paluti hinnata, kas see määruse tingimus vastab seadusele.

[Õiguskantsler leidis](#), et seadus ei näe ette seda koolist väljaarvamise tingimust, mida sätestas määrus. Haridus- ja teadusminister nõustus, et määrus peab põhinema seadusel.

Riigikogu sätestas sellesama väljaarvamise tingimuse [kutseõppeasutuse seaduse § 34¹ lõike 1 punktis 3](#).

Kõrgharidus

Õppes osalemine akadeemilise puhkuse ajal

Kui üliõpilane soovib õppida akadeemilise puhkuse ajal, tuues põhjuseks puude, peab ta seda ka tõendama. Õiguskantsleri poole pöördunud üliõpilane leidis, et ülikool küsib temalt puude tõendamiseks liiga palju andmeid.

Puuet tõendab Sotsiaalkindlustusameti väljastatud puudega isiku kaart, millel on kirjas puude raskusaste, liik ja kestus. Õiguskantsler selgitas üliõpilasele, et õppetöös osalemise õigust andes tohib ülikool kontrollida üksnes neid asjaolusid, mis on ette nähtud ülikooli õppekorralduseeskirjas. Samas ei saa ülikool otsustada, mis andmed näiteks puudega isiku kaardile märgitakse. Ülikool võib kasutada talle teatavaks saanud isikuandmeid sel määral, nagu võimaldab üliõpilase esitatud taotlus.

Stipendiumi taotlemine

Hea halduse tavaga on vastuolus, kui taotluste esitamise keskkond ei võimalda taotlust

esitada. Nii näiteks selgus, et üliõpilastel oli õigus esitada stipendiumitaotlusi septembris, kuid Tartu Ülikooli õppeinfosüsteemi tehniline lahendus ei olnud selleks ajaks veel valmis. Ülikool muid lahendusi stipendiumi taotlemiseks septembris ei pakkunud.

[Õiguskantsler leidis](#), et kuna Tartu Ülikool jättis üliõpilased õigeaegselt stipendiumitaotluse esitamise võimalusest ilma ja andis oma veebilehel taotluste esitamise kohta eksitavat teavet, rikkus ülikool hea halduse põhimõtet ja üliõpilaste õigusi.

Haridus- ja teadusminister on määrusega andnud õppeasutusele ja Haridus- ja Noorteametile õiguse kehtestada erialastipendiumi ja kõrghariduse omandamist toetava stipendiumi taotluste esitamise täpne aeg ja viis. Riigikogu ei ole ministrile sellist õigust andnud. Õiguskantsler tegi haridus- ja teadusministeeriumile [ettepaneku](#) viia määrus seadusega kooskõlla.

Ülikooli vastuvõtutingimused

Ülikool peab kehtestama ja avalikustama õppesse vastuvõtu tingimused, sealhulgas õppekeele taseme miimumnõuded. Nende vastuvõtutingimuste kohaselt nõudis Tartu Ülikool sisseastujalt eesti keele C1-taseme eksami tunnistust või Tartu Ülikoolis eesti keele C1-taseme eksami sooritamist, kuigi sisseastuja oli omandanud hariduse eesti keeles.

Ülikoolidel on avar enesekorraldusõigus ning muu hulgas vastuvõtutingimuste kehtestamise õigus, kuid see õigus pole piiramatult.

[Õiguskantsleri hinnangul](#) oli ülikooli seatud tingimus vastuolus keeleseadusega. Inimene, kes on omandanud eesti keeles põhihariduse, keskhariduse või kõrghariduse, ei pea eesti keele oskust tasemeeksamiga tõendama.

Ülikool arvestas õiguskantsleri soovitusi ja ei nõua enam 2024. aastal sisseastujatelt eesti keele oskuse tõendamist, kui kandidaat on omandanud põhihariduse, keskhariduse või kõrghariduse eesti keeles.